

Digitalizálta
a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár
és Információs Központ

TEMESI

REITTER FERENCZ

E M L É K E.

FEST VILMOS

RENDES TAGTÓL.

(Felolvasta az Akadémia összes ülésén 1876. márcz. 27.)

BUDAPEST, 1876.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN.

(Az Akadémia épületében.)

Budapesten, 1876. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

TEMESI REITTER FERENCZ

E M L É K E.

Midőn tekintetes Akadémiánk kegyeletes szokásának hódolva, Reitter Ferencz elhunyt tagtársunknak emlékezetét megújítani szándékozom, mélyen érzem eröm gyengeségét arra, hogy e jeles férfiú tevékeny és eredménydús életét, egyéni érdemeihez méltón, ábrázoljam, és ha, — bár aggódva, — mégis vállalkoztam ezen feladat teljesítésére, arra leginkább a tekintetes Akadémia matematikai osztályától ismételve nyert megbízás, valamint más részről, gyászolt barátom és annak számos művei iránt táplált személyes tiszteletem ösztönzött, — ez uton egyszersmind alkalmat lelven, hogy a kegyelet adóját iránta leróhassam.

Reitter Ferencz Temesvár városában született 1813-ik évi márczius elsején; tevékeny életének 62-ik évében áldozatul esván a Párka kérlelhetlen ollójának, közülünk örökre távozott 1874-ik évi decz. 9-én.

Atyja — Reitter Mátyás, Temes megyének köztisztviselőben állott orvosa volt; — tisztelt nővére pedig még most is él boldog családi viszonyok közt, derék férje — Kis úr, budapesti gyógyszerész szerény házi körében.

Mint serdülő gyermek elhunyt tagtársunk szülő városában élte le zsenge ifjuságát és ott nyeré egyszersmind első oktatását is; későbbi nevelését szintén a temesvári gymnasiumban élvezvén, 1829-ik évben már Szegeden találkozunk vele, a bölcsészeti tanulmányokkal foglalkozva, melyeknek befejezése után Scheich József Temesvár városa főmérnökéhez, ezután pedig az ottani kincstári építő hivatalhoz ment gyakorlatra, honnan két évi praxis után Budapestre jött, a hol 1831. vé-

gétől fogva a mérnöki tanfolyamot hallgató s azt 1833-ban bevégezte.

Tanulói pályáját befejezván, alkalmazást keresett és nyert a hajdani országos építészeti főigazgatóság felügyelete alatt működő Duna-térképezési intézetnél, honnan a Tisza és Maros folyók völgyein épen akkor megindított térképezési fölvételekhez segédmérnökül rendeltetvén ki, előre törekedő fiatal mérnökünk bő alkalmat talált ama — nagy pontossággal teljesített — mérnöki feladatnál arra, hogy e szakmában nemcsak kiképezhesse magát, hanem hogy a két folyó völgyeletén — Marmarostól Titelig és Szegedtől Erdélyország határáig folyt háromszögelési fölvételek, vízszin-megállapítások, vízemésztési mérések és hasonló vízműtani kérdések ügyes megoldásával oly közhasznú munkát állíthasson elő, mely későbbben ama két folyó általános szabályozásának főalapjául szolgált.

Miután ezen érdekes előmunkálatokat 1833-tól fogva 1837-ik évig a legszebb sikerrel folytatá és nagyobbára be is végezte, tagtársunk tevékenysége új táplálékot talált az első magyar lóvonatu vaspálya tervezése és építésénél — Pozsonytól Nagy-Szombatig, hová az országos építészeti igazgatóságtól küldetett ki. Ez új hivatásában *Hieronymyi Ottó*, jeles igazgató-mérnök körültekintő vezérlete alatt, nemcsak a vasuti előmunkálatoknál, hanem későbbben a vaspálya végrehajtása körül is, oly fényes jelét adta szorgalmának, ügyességének és kitartásának, hogy a vasuti igazgatóságtól úgy, mint az említett építészeti főhatóság részéről elismerő és őt dicsérőleg kitüntető levelekkel örvendeztetett meg.

Sikeres foglalkozásának további elismeréséül 1838-ban működő mérnöknek neveztetett ki a Duna-térképezési hivatalnál; 1839-ben pedig rendes hivatalnok — ugynevezett rajzoló — lett az országos építészeti igazgatóság kebelében, egyelőre azonban szabadságot nyert a fennérített vasuti munka folytatásánál, végleges befejezéséig, tényleg közreműködni.

Ez megtörténvén, Reitter ismét Budára jött, és még 1847-ik évben Leitner Máriával házasságra lépett; ezen szerencsés házi viszony azonban rövid időre némi háborodást szenvedett 1848-ban, midőn a nemzeti küzdelmek első stádium-

mában a magyar kormány néhány fővaspályát valósítani szándékozván, Reittert szemelte ki nevezetesen a Székesfehérvár-budai és a Pest-debreczeni vonalak tanulmányozására és tervezésére.

Ezen feladatát szokása szerint buzgalommal felkarolván, azzal okot adott arra, hogy a forradalom legyőzése után a hadi törvényszék elé állíttatott, de miután elítélésére lényeges ok nem létezett, polgári szabadságát ismét viszszerényé.

A szabadságharcz lezajlására következő korszakban Reitter az akkori helytartósági osztály építészeti igazgatóságánál lett alkalmazva, hol mint első rendű mérnök, a középítészet vezette, még pedig oly szorgalommal és odaadással, hogy rövid két év után a szó teljes értelmében valóságos építész-mérnökké vált.

Mint ilyen, nagy szenvedélyvel folytatá pályáját, s ez új hivatalában, közel husz évig, oly szép sikerrel működött, hogy a főváros területén felmerült építési ügyekben ugyszólván mérvadó lett Reitter nézete és sokat nyomó véleménye, úgy annyira, hogy nemcsak a legelső szakferfiak figyelmét vonta magára, hanem kitűnő szakismerete és ritka ügyességével egyszersmind a két főváros tanácsának s képviselőségének osztatlan bizalmát is maradandóan tudta magának biztosítani.

Ugyan ez időben történt, hogy a Duna-gőzhajózási társulat pályázatot nyitván az alsó dunarakpart létesítése ügyében, a pályázók közt Reitter is komolyan foglalkozott, s ebbeli fáradozása tényleg a legszebb sikerrel jutalmaztatott, miután munkája legjelesebb lévén, a társulattól elfogadtatott; ő pedig egyszersmind az építés végbevitelével bizatott meg.

Ez volt legelső önálló magány műve; azzal kapcsolatosan építé későbben a csatlakozó felső- és alsó-dunarakpartot, még pedig oly kedvező eredménnyel, hogy a bevégzett munka általános megelégedést aratott nemcsak, hanem hogy az előirányzott költségnél — szokásos tapasztalásunk ellenére — sokkal kisebb volt a valódi kiadás, annál nagyobb pedig ama rendkívüli haszon, hogy a szabályozás folytán nyert tágas dunapart felette előnyös eladásából több százezer forintot

szedett be a fővárosi pénztár. Reitter vezetése alatt ezen érdekes vízi munka — utolsó részletéig — oly tökélyvel létesült, hogy párját alig találjuk Európa bármely fővárosában; könnyen magyarázható tehát, hogy fővárosunk ily fényes eredmény után elhatározta, hogy a megindított partműveknek folytatása megújított erővel eszközöltessék ezentúl is Reitter ügyes vezetése alatt.

A közbizalomnak hódolván, elhunyt barátunk elfogadása — egyéb hivatalos kötelességei mellett — ez új feladat végrehajtását, és oly sikerrel vezérlé a munkát, hogy általános feltűnést ébresztett társai körében, sőt ama rakpartok létesítése körül szerzett érdemeinél fogva a Ferencz József rendjel keresztjével diszítettett fel. Amaz időben hivatalból bizatott meg az országban megindított számos száraz építkezés vezetésével, nevezetesen: a váci fegyenczház, valamint a budai Kapuczinusok zárdájának felépítése és gyökeres átalakításával; ugyanakkor tervezé a roskatag állapotú kincstári Lukács-fürdő újjáépítését, mely legújabb igényeknek megfelelő módonban, személyes felügyelete alatt, csakugyan végre is hajtattott.

Ez alkalommal szerkesztett egyszersmind egy igen érdekes emlékiratot a Császár- és Lukács-fürdők tulajdonosai közt évek óta villongó pörlekedések végképeni megszüntetése érdekében.

Midőn 1860-ik év elején az országnak helytartósági osztályai Budán pontosultak össze s ezen egyesítés folytán számos hivatalnok rendelkezés alá került, e véletlen sorsban Reitter is részesült, mivel öregebb társainak érdemeit a kormány figyelem nélkül nem hagyhatta.

E váratlan esemény azonban legkevésbé sem zavará meg kitartó szorgalmát és vele született tevékenységét, mert ő még ezen rövid idő alatt is bő alkalmat talált több közérdekű tervezet kidolgozására; ezek közül főhelyet foglalt el nevezetesen az állam- és déli vaspálya összekapcsolása céljából szerzett részletes tervezet, mely szerint a két vasuti főindóház a Margit-szigeten alul öszvesített Dunán át építendő vashíd és vaspálya által akként kötöttetett volna össze, hogy az összekapcsoló főpályának egy mellékágazata a két fővárost

közvetlen érintkezésbe hozta volna a Zugliget kies környékével.

Ezen eredeti eszméjének életrevalósága, — habár vállalkozó tüstént nem találkozott—fényesen bizonyult be később, midőn amaz áthidalás francia vállalkozókkal csakugyan megindított, s most már be is fejeztetett; a hegyekbe vezető vasút pedig a közlekedésnek közel hat év óta tényleg már át van adva.

Ugyanakkor ő különös előszeretettel foglalkozott a Buda és Pest közötti Duna szabályozásának nagy horderejű eszméjével; — ennek megfelelőleg tehát pontos méréseket hajtott végre, saját költségén, hogy tiszta ítéletet nyerhessen e nagyfontosságú tárgy felett, s tüzetes kutatásai nyomán alaposan szólhasson a dologhoz.

Ezen feladatot szokott hevével és szorgalmával befejezven, mérnök-társait még 1865-ben lepte meg nyomtatásban is megjelent azon művével, mely: »Dunaszabályozás Buda és Pest között, pesti hajózható csatorna« stb. cím alatt nagy feltűnést okozott a mérnöki világban.

Ezen munkája általános elismerésben részesülvén, nemcsak az érdekelt két főváros figyelmét vonta magára, hanem magyar Akadémiánk is különös méltánylásban részesítvén Reitternek ezen művét, 1865-ik évi dec. 10-én tartott nagygyűlésén levelező tagjául választá meg őt; s azzal ő a legnagyobb kitüntetésben részesült, mely magyar tudóst életében érhet!!

Az e munkában részletezett művek létrehozására egész szellemi erejét és anyagi tehetségét fordítá; a gyümölcs, lelki öröme, érlelődni is látszott már, mert Pest városa a tervezett hajózási csatornát végrehajtani óhajtván, egyelőre már minden építkezést betiltott, a csatorna vonalán eszközlendő kisajátítások akadálytalan végrehajtása végett.

Szép tervezetének várva várt valósítása azonban véletlen hajótörést szenvedett hazánk épen azon reményteljes forduló pontjában, midőn 1867. évben önálló miniszteriumunk alakulásával úgy látszott, hogy a főeszmék inkább szellemi irányt követtek, mintsem hogy anyagi kérdések nyomdokában haladtak volna.

Kedvencz eszméjén ily véletlenül sujtó fordulat által megdöbbenve, Reitter eleintén mélyen érezte ugyan a csapás keserűségét, azonban előtörekedő, élénk lelke új táplálékot talált amaz emlékezetes időben, midőn hű nemzetünk felséges királyának koronázása alkalmával ünnepélyesen hódolni akarván, a magasztos ünnepély berendezését reá bízta.

A nagyszerű ünnepély tagtársunknak, ki benne oly tevékeny részt vett, a megérdemlett jutalmat meghozá; Reitter a vaskorona rendjével s a vele járó nemességhez csatolt »Temesi« előnévvel tüntettetett ki.

A magyar miniszterium alakulásával osztálytanácsosul neveztetett ki, s mint ilyen, a középítészeti osztályt illető ügyek vezetésével bízott meg, melyeket nem csak előbbi állásában igen sikeresen kezelt, hanem ez új hivatalában is kitünő eredménnyel látott el.

Régi kedvencz eszméje — a két főváros közötti Duna-folyam szabályozása — emez időben szavaztatott meg az országgyűlés által, Reitter pedig a megindított szabályozást kezdetől fogva nagy érdekléssel kísérte, s tevékeny részt vett egyzersmind nemcsak a gyakorlati kivitelben, hanem a szabályozás érdekében felállított hivatalos szakbizottmány minden nevezetesebb tanácskozásában is.

Ugyanekkor merült fel s indult meg a két főváros egyesítése, rendezése és általános szépítésére vonatkozó tárgyalás.

Ez nyilván rendkívüli intézkedések életbeléptetését hozta magával s nevezetesen a közmunka-tanács fölállítását tételizte föl. Ennek főindítója és szervezője gróf Andrassy Gyula akkori miniszterelnök volt, a tényleges végrehajtással megbízott szakosztály főnökéül pedig elhunyt tagtársunk Reitter Ferencz szemeltetett ki és választatott meg.

Hogy e fontos új állásában sok oldalú feladatának eleget tehessen, a főügyek rendezése után azonnal a külföldre sietett, s körútjában Európa legnevezetesebb pontjait, mint London, Páris, Berlin, München, valamint az olasz fővárosokat is, saját költségén látogatá meg s szép tapasztalattal gazdagítva tért ismét haza; itthon pedig nagy szorgalommal tanulmányozta az általa látogatott, valamint más nevezetes városok szabályozási tervezeteit; olvasta a szervezé-

süket érdeklő szabályokat és beható tanulmányozásai után elvégre kész alaptervvel lépett föl, mely döntő helyen el is fogadtatván, ennek alapján biztos irányt jelölt ki azoknak, a kik későbben nélküle ugyan, de egyéni érdemének köteles elismerésével, folytatják jelenleg is azon művek végrehajtását, melyeket ő biztos kézzel jelölt ki annak valóztatására, hogy Budapest méltó helyet foglaljon el minél előbb Európa jelesebb városai között.

Ő nagy részvéttel kíséré folyvást eme szép, a két város felvirulására irányzott feladat életbeléptetését, tevékenységének utolsó fénykoráig, sőt még akkor is, midőn orvosolhatlan betegsége testi erejét mindinkább aláásván, megérdemlett nyugalomba vonult vissza.

Ezt megelőzőleg azonban ő folytonos érdeklővel és szorgalommal működött azonkívül még a pesti kör- és sugárat tényleges helyreállítása ügyében; kidolgozá az országos építési rendszabályt, valamint a főváros földalatti csatornázásának érdekes programját; tevékeny részt vett azonkívül a pesti állatkert létesítésében, jelesen annak gyakorlati berendezése, valamint az állatok elhelyezésére szolgáló építmények tervezése és kivitele körül.

Eleven színekkel ujítá meg tagtársunk becses emlékeit elvégre, a legközelebb mult június 26-án Budaváros területére megsemmisítő erővel tört felhőszakadás; mert épen Reitter volt az, a ki döntő köreinket már jóval ezelőtt komolyan figyelmezteté a szomorú katastropha lehetőségére, s természetzerű sejtelménél fogva már régebben indítványozá, hogy a rendkívüli zivatarok alkalmával roppant erővel lezuhanó vízáramlat két külön csatornában vezetessék le a Dunába; e mellett világosan megmutatá, hogy, habár költséges volna a két meder rendszeres előállítás, ezen költség úgyis, elenyészne ama roppant bajok és károkhoz mérve melyek emberélet és vagyonvesztéssel szünet nélkül fenyegetőznek.

Intő szavai azonban észrevétlenül hangzottak el akkor, — a mult nyári iszonyú csapás pedig teljes mérvben igazolá a jószolt rémképnek lehetőségét.

Ime, tisztelt Akadémia! rövid vonásokkal igyekeztem

előadni tagtársunk munkás életének pályafutását, melyet utolsó lehelletéig, mindenkor tántoríthatlanul követett, daczára annak, hogy betegeskedésének első jelenségei már évek óta kezdettek gyarló testében nyilvánulni.

Szenvedő állapota ugyanis észrevehető volt már 1853-ban, a midőn engemet hivatalosan látogatott meg Kassán, az épen akkor befejezett Abauj-Zemplénmegyei főutvonal átvizsgálása ügyében.

Azóta ő maga is érzé testi fogyatkozását, kivált amaz időben, midőn szeretett nejének 1873-ban bekövetkezett halálával özvegysége sötét szárnyai ereszkedtek életösvényére, és ő ezen nagy veszteség által érzékenyen sújtva, kénytelen volt hanyatló egészségének helyreállítására a gleichenbergi fürdőt* ismételve fölkeresni. A fürdő üdvös hatásának több ízben köszönheté testi javulását, a többi közt még azon alkalmal is, midőn Fiuméba hivatott, a tengerváros szabályozási tervét megbírálendő.

Miután innen a fürdőbe tért vissza, eleintén úgy látszott ugyan, mintha ingadozó egészsége, gondos ápolás s a fürdő üdvös hatása mellett ismét javult volna; a rövid javulás azonban csak mulékony fellobbanása volt e fáradhatlan szakférfin munkás életének. Ezen válságos percekben közbejött nyugalalmaztatása s lelki felindulása azonkívül még növelte testi szenvedéseit, és midőn meghasonlott kedélylyel, sínlődve haza tért, elhelyezetlen gyermekeinek jövőndő sorsa iránt táplált gondjai aggasztólag szállották meg atyai keblét; lelki elcsüggedésével pedig egyszersmind testi gyengülése napról-napra növekedett, noha azon sajátságos higgadság, mely kedélyét mindenkor jellemzé, lelkét nem hagyá el életének utolsó pillanataiban sem.

De fénynapjai ekkor leáldozóban voltak; ő véglegesen kimerülve, tört lélekkel ágyba feküdt s huzamosb szenvedés után egy halk sóhajjal szenderült el — mint feljebb említém, — tevékeny életének 62-ik évében.

És ha ezek után most még egyszer fordulok vissza elhunyt tagtársunk emlékéhez, kötelességemet teljesítem csak, midőn egész őszinteséggel hangsúlyozom, hogy ő ama keveseknek egyike volt, ki a mérnöki tudomány gyakorlati alkalmazásában és előbbre vitelében — úgyszólván — úttörőül szerepelt, a ki tiszta felfogásu ész s lankadni nem tudó tevékenység birtokában, felette befolyásos állást vívott ki magának döntő körökben, s ez állásában egyszersmind hű ápolója, barátja és előmozdítója volt minden jónak, a mi szakmájára és ennek terjesztésére vonatkozott.

Lelke egyáltalában tett-erős vala s mindenkor eredeti kerékvágásban mozgott, míg életének kérlelhetetlen netovábbja nem tagadta meg tőle megkezdett munkáinak befejeztetését.

Practikus természeténél fogva boldogságát találta reális irányával karöltve járó tudvágyának kielégítésében, főképen pedig a mérnöki tudományok ápolásában; önzéstelen szeretettel szentelé erejét önnön választott szakmájának, és midőn még közszolgálatának tetőpontján állott, nem ritkán hallottam őt legbensőbb érzettel felkiáltani: »Büszke vagyok, hogy mérnök lettem.« Nem csuda tehát, hogy lelke egész hevével és szívósságával használt fel minden kedvező alkalmat arra, hogy gyakorlati tapintata és jó ízlése által támogattatva, kedvencz szakmáját új meg új kincsekkel gazdagíthassa.

Fölötte buzgó és kitűnő bajnoka volt ő egyszersmind a magyar mérnöki testületnek és az annak jelesbjeiből keletkezett magyar mérnöki egyletnek, mely társunk letünésével őszintén gyászolja egy ritka tehetségű és munkásságu aligazgatóját.

Igen jellemzőleg emlékszik róla különösen tisztelt barátom Herrich Károly ministeri tanácsos, midőn a mérnöki egyletben tartott emlékbeszédében ezeket mondja: »Ha valaki élete tevékeny pályáján végigtekint, s számba veszi: mit mívelt, őt egy erős, vas testtel megáldott, boldog teremtésnek fogja tartani. Ez a csalódások legkeservebbike. Soha erősebb, soha emelkedettebb szellem gyengébb testbe szorítva nem volt, mint nála.«

Mi, kik közelebbről ismertük, mi, kik évekig folytonosan tartó lázait szemléltük, talányszerűnek tudtuk azt; hogy él-

het, s midőn öt naponként halni láttuk s ma a holnaptól feltettük, elálmélkodtunk azon, hogy annyi évtized után tudott meghalni. Annyira megszoktuk azt hinni, annyira el tudtuk azt gondolni, hogy nála nem a test, de a szellem él. Mivel való az, a mit állítok róla, hogy roncsolt testében az életet csak emelkedettebb szelleme, csak lázas tevékenysége tartotta fenn, elannyira, hogy midőn a sors úgy akarta, hogy tevékenységének, hogy működésének határ vettessék, roncsolt teste azonnal érvényre hozta magát, s megtette azt, mire már annyi évtized előtt kész volt; megszűnt lenni, életének 62-ik évében; hosszú pálya, ha meggondoljuk, hogy ő voltaképen ezen idő alatt kétszer élt; nappal, midőn ernyedetlen szorgalommal ellenőrizte vagy vezette számos építményét, és éjjel, midőn tanulmányait és önképzését folytatta.«

Egyébiránt mindnyájan, a kik közelebbről becsülhetjük tagtársunk egyéni tulajdonságait, tartozó kegyelettel ismerjük el azt, hogy jó szívű, szelid jellemű és becsületes barátot és oly férfit veszítettünk benne, ki társai által őszintén tiszteltetett, maga részéről senkit nem bántott; ki személyes szerénysége és senkit nem sértő saját erős meggyőződése mellett másoknak érdemeit méltán elismerte és sokoldalú elfoglaltsága daczára, magánéletében kedélyes és hű barát volt, a ki ösmerőseitől szívesen látva és tisztelve, tisztességesen futá meg életpályáját. Áldott ember és jó barát, szerető férj és atya volt ő, kinek örökre eltávozásában a haza egy tehetséges és buzgó szakférfit veszített! .

Béke lengjen porai fölött!

